

Maria FILIPIAK
Karol KLAUZA

CIERPIĄCY I UBOGI

Bibliografia wypowiedzi Jana Pawła II (1978–1987)

W papieskim rozumieniu pojęcia „ubogi” przekroczone zostają utarte granice znaczeniowe, przyjęte dla tego słowa w języku potocznym. Jak wiadomo, obejmuje ono nie tylko ubóstwo w sensie ekonomicznym czy aretologicznym, ale także ubóstwo jako cierpienie, niepełnosprawność, pozbawienie prawa do życia, do podmiotowości. Zagadnienie to naświetlają z różnych punktów widzenia artykuły zamieszczone w niniejszym numerze „Ethosu”, które w tym opracowaniu zyskują bogate uźródłowienie w homiliach, przemówieniach i oficjalnych dokumentach nauczania Jana Pawła II, wygłoszonych w latach 1978–1987.

Zakres czasowy został zakreślony ze względów formalnych, a nie merytorycznych i uwzględnia kontynuację tego opracowania w najbliższych numerach naszego kwartalnika. Podstawę kwerendy stanowiła oficjalna edycja wystąpień papieskich zamieszczona w *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* uzupełniona opisami ich polskich tłumaczeń w:

Krzyż znakiem naszej wiary i nadziei. Jan Paweł II o cierpieniu Chrystusa i człowieka, Kalwaria Zebrzydowska 1986, ss. 283 [dalej jako *Krzyż znakiem...*].

Cierpienie ma tysiąc twarzy. Jan Paweł II i chorzy, Kraków 1988, ss. 391 [*Cierpienie...*].

oraz książki serii wydawniczej Instytutu Wydawniczego „Pax” *Jan Paweł II. Pierwszy Polak na stolicy Piotrowej*, Warszawa 1979–.

O innych tłumaczeniach polskich tekstów wymienionych w niniejszej bibliografii za lata 1978–1983 informuje:

W. Gramatowski SJ, Z. Wilińska, *Jan Paweł II. Bibliografia Polska 1978–1983*, Rzym 1987, ss. 578.

Celem właściwego uporządkowania materiału uzyskanego z kwerendy wykorzystano wartościową pozycję dokumentacyjną, jaką jest:

M. Maliński, A. Mari, R. Rzepecki, *Pielgrzymka do świata*, Warszawa 1987, ss. 383.

Kryterium zakwalifikowania pozycji do zamieszczenia w wykazie stanowiło w miarę obszerne omówienie problematyki ubogiego, wnoszące istotne elementy do papieskiej interpretacji tego pojęcia. Znalazły się więc tu jedynie pozycje najważniejsze, wyodrębnione spośród licznych wystąpień okazjonalnych, często powielających skrótowo wcześniejsze wypowiedzi lub wygłaszanych w kontekście spotkań z innymi grupami wiernych.

Wykaz skrótów

AP 1 – *Anioł Pański z papieżem Janem Pawłem II*, t. 1, Città del Vaticano 1982, ss.462.

AP 2 – *Anioł Pański z papieżem Janem Pawłem II*, t. 2, Città del Vaticano 1986, ss. 479.

IGP – *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* [Città del Vaticano]

I (1978), ss. 477.

II (1979) [t. 1], ss. 1729.

II (1979) t. 2, ss. 1574.

III (1980) t. 1, ss. 1983.

III (1980) t. 2, ss. 1869.

IV (1981) t. 1, ss. 1292.

IV (1981) t. 2, ss. 1313.

V (1982) t. 1, ss. 1376.

V (1982) t. 2, ss. 2497.

V (1982) t. 3, ss. 1751.

VI (1983) t. 1, ss. 1730.

VI (1983) t. 2, ss. 1496.

VII (1984) t. 1, ss. 2016.

VII (1984) t. 2, ss. 1708.

VIII (1985) t. 1, ss. 2081.

VIII (1985) t. 2, ss. 1683.

IX (1986) t. 1, ss. 2204.

IX (1986) t. 2, ss. 2242.

X (1987) t. 1, ss. 1482.

X (1987) t. 2, ss. 2582.

X (1987) t. 3, ss. 1812.

NP 1 – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, III (1980) t. 1, Poznań, Warszawa 1985, ss. 875.

NP 2 – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, III (1980) t. 2, Poznań, Warszawa 1986, ss. 924.

ORpol. – „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1(1980) –

1978

1. *Przemówienie Jana Pawła II do chorych w poliklinice Gemellego (17 X)*, w: *Pierwsze dni pontyfikatu Jana Pawła II*, Warszawa 1979, s. 66–67.

2. *La luce della carità fondata sulla fede* [Światło miłości opartej na wierze] (Audiencja dla Ruchu Apostolskiego Ociemniałych, 9 XII), IGP I, s.317–318.

3. *Skierujmy nasze myśli ku najstarszym* (Anioł Pański, 31 XII), AP 1, s. 37–38; toż: *Amore e gratitudine per gli anziani*, IGP I, s. 453–454.

1979

4. *L'immagine di Cristo nell'infanzia che soffre* [Cierpiące dzieci obrazem Chrystusa] (Podczas wizyty w szpitalu Dzieciątka Jezus na Gianicolo w Rzymie, 7 I), IGP II, 1, s. 27–28.

5. *Widzę w was cierpiącego Chrystusa* (Przemówienie do mieszkańców ubogiej dzielnicy Los Minas w Santo Domingo, Dominikana, 26 I), w: *Jan Paweł II w Ameryce Łacińskiej*, Warszawa 1980, s. 40; toż: *Vedo in voi la presenza del Signore che soffre*, IGP II, 1, s. 140–141.

6. *Papież was kocha, ponieważ jesteście szczególnie umiłowani przez Boga* (Przemówienie podczas wizyty w ubogiej dzielnicy Santa Cecilia w Guadalajara, Meksyk 30 I), w: *Jan Paweł II w Ameryce Łacińskiej*, Warszawa 1980, s. 127; toż: *Il Papa vi ama perché siete i prediletti di Dio*, IGP II, 1, s. 271–272.

7. *Godność i majestat człowieka cierpiącego* (Do chorych w Bazylice św. Piotra, 11 II), w: *Cierpienie...*, s. 78–81; toż: *Dignità e maestà dell'uomo che soffre*, IGP II, 1, s. 387–390.

8. *Myślę dziś o ludziach cierpiących* (Anioł Pański, 11 II), AP 1, s. 51–53; toż: *Conto molto sulla preghiera dei malati*, IGP II, 1, s. 391–393.

9. *Słowa Chrystusowej męki* (Audiencja generalna, 11 IV), w: *Krzyż znakiem...*, s. 13–14; toż: *La nostra solidarietà col Cristo sofferente*, IGP II, 1, s. 885–890.

10. *Jezu, zostań z nami przez Twój Krzyż* (Podczas Drogi Krzyżowej w Koloseum, 13 IV), w: *Krzyż znakiem...*, s. 16; toż: *Solidarietà con chi soffre discriminazioni e persecuzioni*, IGP II, 1, s. 899–902).

11. *Nella sofferenza si compie l'opera della redenzione* [Poprzez cierpienie spełnia się dzieło odkupienia] (Podczas spotkania z inwalidami w Ogrodach Watykańskich, 21 V), IGP II, 1, s. 1195–1198.

12. *Cokolwiek uczyniliście jednemu z tych najmniejszych* (Apel Jasnogórski, Częstochowa, 4 VI), w: *Cierpienie...*, s. 82–86; toż: *La Croce trasfigura la sofferenza umana*, IGP II, 1, s. 1423–1424.

13. *Przyjmijcie Ewangelię cierpienia* (Przemówienie do chorych, Częstochowa, 6 VI), w: *Cierpienie...*, s. 86–87.

14. *Moja siła z Chrystusa przez Was* (Kraków, 9 VI), w: *Cierpienie...*, s. 87–91.

15. *Módlmy się za ludzi cierpiących* (Anioł Pański, 29 VII), AP 1, s. 113–115; toż: *Stare accanto ai malati e ai sofferenti*, IGP II, 2, s. 91–94.

16. *Andiamo a Cristo: guarirà i nostri mali* [Zbliźmy się do Chrystusa: On uleczy nasze słabości] (Homilia w Grottaferrata, 9 IX), IGP II, 2, s. 281–285.

17. *Niezwykła wartość cierpienia* (Do chorych w Knock, Irlandia, 30 IX), w: *Jan Paweł II w Irlandii i Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 1981, s. 71; toż: *Il valore straordinario della sofferenza*, IGP II, 2, s. 471–472.

18. *Nie zostawiajcie ubogim tylko okruszyn ze stołu!* (Homilia podczas Mszy św. na Yankee Stadium w Nowym Jorku, 2 X), w: *Jan Paweł II w Irlandii i Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 1981, s. 170–175; toż: *Non lasciate ai poveri le briciole della festa*, IGP II, 2, s. 557–563.

19. *Świadectwo wobec ubogich* (Chicago, 5 X), w: *Jan Paweł II w Irlandii i Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 1981, s. 241–242; toż: *Continuare la missione di Cristo verso i poveri*, IGP II, 2, s. 623–624.

20. *Jesteście w sposób szczególny moimi braćmi i siostrami* (Chicago, 5 X), w: *Jan Paweł II w Irlandii i Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 1981, s. 245; toż: *Voi siete in modo speciale miei fratelli e sorelle*, IGP II, 2, s. 627.

21. *Il problema più grave e più urgente è la lotta contro la fame* [Największym i najbardziej palącym problemem jest walka z głodem] (W siedzibie FAO, Rzym, 12 XI), IGP II, 2, s. 1133–1141.

22. *Messaggio per la giornata del migrante* [Orędzie na dzień emigranta] (1 XII), IGP II, 2, s. 1305–1309.

23. *Non c'è nulla di più umano del dolore* [Nie ma nic bardziej ludzkiego, niż cierpienie] (Do uczestników kapituły generalnej bonifratrów, 13 XII), IGP II, 2, s. 1397–1399.

24. *Powiedzcie Papieżowi, że cierpimy* (Anioł Pański, 26 XII), AP 1, s. 177–178; toż: *Dove c'è morte e desolazione, più viva sia la testimonianza cristiana*, IGP II, 2, s. 1528–1530.

25. *Wierzę w Was* (Do nieletnich oczekujących na wyrok w Casal del Marmo, 6 I), w: *Cierpienie...*, s. 95–98; toż: *Sono venuto tra voi, perché vi voglio bene*, IGP III 1, s. 37–41.

1980

26. *Ofiarujemy Chrystusowi śmierć naszego brata* (Homilia podczas Mszy św. pogrzebowej Vittorio Bachelet, Prezesa Włoskiej Akcji Katolickiej, zamordowanego w zamachu terrorystycznym, 23 II), NP 1, s. 197–199; toż: *Offeriamo a Cristo la morte del nostro fratello*, IGP III, 1, s. 477–481.

27. *Mając przed sobą smutny widok ruin...* (Do ofiar trzęsienia ziemi w Valnerina, Włochy, 23 III), w: *Cierpienie...*, s. 98–100; toż: *Sono venuto per condividere la speranza che vi ha tutti sostenuti nella prova*, IGP III, 1, s. 677–678.

28. *Na Krzyżu Bóg odwrócił sens cierpienia* (Wizyta w Centrum św. Józefa Cottolengo, Turyn, 13 IV), NP III, 1, s. 360–363; toż: *Nella croce Dio ha capovolto il significato della sofferenza*, IGP III, 1, s. 870–876.

29. *Apel Ojca Świętego na rzecz Sahelu* (Homilia w Quagadougou, Górna Wolta, 10 V), NP III, 1, s. 561–565; toż: *Appello per il Sahel*, IGP III, 1, s. 1291–1297.

30. *„Piękno na to jest, by zachwycalo do pracy”* (Homilia podczas Mszy św. w Lisieux, 2 VI), NP III, 1, s. 738–741; toż: *In comunione con le sofferenze di Cristo santa Teresa ci ha rivelato la realtà del Vangelo*, IGP III, 1, s. 1658–1664.

31. *Ku pomocy cierpiącym braciom* (Orędzie do Narodu Stanów Zjednoczonych, 2 VI), NP III, 1, s. 746; toż: *In favore dei fratelli che soffrono*, IGP III, 1, s. 1675–1676.

32. *„Błogosławieni ubodzy duchem...”* (Odwiedziny w Faveli Vidigal w Rio de Janeiro, 2 VII), NP III, 2, s. 12–16; toż: *La Chiesa dei poveri con Cristo proclama le beatitudini*, IGP III, 2, s. 24–31.

33. *Proszę Was o drogocenną pomoc* (Do trędowatych w Marituba, w Belem, 8 VII), NP III, 2, s. 104–107; toż: *La croce della sofferenza è fonte di grazia e di salvezza*, IGP III, 2, s. 192–196.

34. *Papież z młodzieżą św. Egidiusza* (Audiencja w Castel Gandolfo, 20 VII), NP III, 2, s. 161–163; toż: *Il Papa con i giovani di S. Egidio*, IGP III, 2, s. 284–287.

35. *Dramat narkomanii* (Homilia, Castel Gandolfo, 9 VIII), NP III, 2, s. 195–197; toż: *Per vincere la droga è necessaria la solidarietà*, IGP III, 2, s. 346–351.

36. *Szczególna misja starszych w życiu rodziny ludzkiej* (Do uczestników międzynarodowego forum poświęconego aktywności ludzi starych Rzym, 5 IX), NP III, 2, s. 291–293; toż: *Speziale missione degli anziani nella vita della famiglia umana*, IGP III, 2, s. 537–540.

37. *Człowiek niepełnosprawny – jednym z nas* (Przesłanie do Kongresu „Nicolo Rezzara”, 12 IX), NP III, 2, s. 319–320; toż: *L'impegno dei cristiani per gli handicappati*, IGP III, 2, s. 601–603.

38. *Byłem upośledzony i przyszliście mi z pomocą* (Anioł Pański, Osnabrück, 16 XI), AP 1, s. 303–306; toż: *Accettate il dolore con fiducia: per questa via il Signore viene nel mondo*, IGP III, 2, s. 1231–1235.

39. *W doświadczeniach starości łączcie się z Chrystusem na Krzyżu* (Spotkanie z ludźmi starymi w katedrze w Monachium, 19 XI), NP III, 2, s. 699–704; toż: *Nelle prove della vecchiaia accompagnate Cristo alla Croce*, IGP III, 2, s. 1365–1374.

40. *Wasze cierpienie jest modlitwą* (Do ludzi dotkniętych skutkami trzęsienia ziemi w Balvano, Włochy, 25 XI), NP III, 2, s. 722; toż: *La vostra sofferenza è preghiera*, IGP III, 2, s. 1417–1418.

41. *Solidarność ludzka i poszukiwania naukowe dla zwyciężenia cierpienia i odosobnienia* (Do międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń do Walki z Trędem, 13 XII), NP III, 2, s. 835–837; toż: *Solidarietà umana e ricerca scientifica per vincere sofferenza e isolamento*, IGP III, 2, s. 1680–1683.

42. *Wspólnota kościelna czerpie pokarm z ofiar tych, którzy cierpią* (W czasie wizyty w szpitalu św. Jakuba, 21 XII), NP III, 2, s. 867–870; toż: *La comunione ecclesiale trae alimento dai sacrifici di coloro che soffrono*, IGP III, 2, s. 1744–1749.

1981

43. *Il ruolo incostituibile dei deboli nel disegno salvifico di Dio* [Niezastąpiona rola chorych w zbawczym planie Boga] (Homilia do chorych, 11 II), IGP IV, 1, s. 278–282.

44. *Bogactwo ubóstwa* (Przemówienie do mieszkańców Tondo, dzielnicy slumsów w Manili, Filipiny, 18 II), ORpol. 2(1981) nr 3, s. 17.18; toż: *Difendere la dignità dei poveri non è un lusso per la Chiesa*, IGP IV, 1, s. 367–373.

45. *Kościół czuje się powołany do udzielania pomocy uchodźcom* (Wizyta w obozie uchodźców Bataan Refugee Processing Center w Morong, Filipiny, 21 II), w: *Jan Paweł II na Filipinach i w Japonii*, Warszawa 1986, s. 136–138; toż: *L'assistenza ai profughi, parte integrante della missione della Chiesa*, IGP IV, 1, s. 445–448.

46. *Wzmóc wysiłki w zwalczaniu trądu* (Spotkanie w rozgłośni Radia „Veritas” z grupą trędowatych z leprozorium Talay, Filipiny, 21 II), w: *Jan Paweł II na Filipinach i w Japonii*, Warszawa 1986, s. 139–141; toż: *Moltiplicare gli sforzi per debellare la lebbra*, IGP IV, 1, s. 449–451.

47. *Nie jesteście osamotnieni* (Anioł Pański, Baguio, Filipiny, 22 II), AP 1, s. 345; toż: *Cari ammalati, voi non siete soli*, IGP IV, 1, s. 473.

48. *Jesteście żywym wołaniem o pokój* (Przemówienie do ofiar wybuchu bomby atomowej, Nagasaki, Japonia, 26 II), ORpol. 2(1981) nr 7, s. 11; toż: *Voi siete un vivente e costante appello alla pace*, IGP IV, 1, s. 571–572.

49. *Dokument Stolicy Apostolskiej na Międzynarodowy Rok Osób Upośledzonych* (4 III), ORpol. 2(1981) nr 3, s. 21–22.

50. *Solidarność z ludźmi niepełnosprawnymi* (Anioł Pański, 8 III), AP 1, s. 348–349; toż: *I sofferenti, a somiglianza di Cristo partecipano al mistero della redenzione*, IGP IV, 1, s. 647–650.

51. *Siate sempre vicini a chi porta la croce delle proprie mutilazioni* [Jesteście blisko tych wszystkich, co niosą krzyż własnego kalectwa] (Przemówienie podczas audiencji prywatnej dla uczestników Kongresu Narodowego Stowarzyszenia Niepełnosprawnych i Inwalidów, 14 III), IGP IV, 1, s. 661–663.

52. *Inseritevi con fede nel mistero della Croce* [Włączcie się z wiarą w tajemnicę Krzyża] (Do chorych w katedrze w Terni, Włochy, 19 III), IGP IV, 1, s. 710–713.

53. *Prawa i obowiązki ludzi upośledzonych*, AP 1, s. 355–356; toż: *Garantire e consolidare la pace in Europa nel rispetto Dei diritti degli uomini e delle nazioni*, IGP IV, 1, s. 804–806.

54. *Speciale ruolo degli handicappati nella promozione dei valori umani* [Szczególna rola niepełnosprawnych w rozwoju wartości ludzkich] (Do uczestników II Światowych Igrzysk Niepełnosprawnych „Roma '81”, 3 IV), IGP IV, 1, s. 873–875.

55. *Myślą i sercem przy Chrystusie cierpiącym* (Anioł Pański, 12 IV), AP 1, s. 361–363; toż: *Il Cristo sofferente e trafitto sia al centro della nostra coscienza*, IGP IV, 1, s. 927–930.

56. *Ta miłość jest przede wszystkim dla was* (Oreędzie do upośledzonych, zgromadzonych w Lourdes, 6 IV), ORpol. 2(1980) nr 4, s. 2. 10; toż: *Con il pensiero e la preghiera sono anch'io tra voi presso la Grotta di Lourdes*, IGP IV, 1, s. 980–983.

57. *Teraz raduję się w cierpieniach za was* (Rzym, Poliklinika Gemellego, 24 V), w: *Cierpienie...*, s. 142; toż: *Efficacia impareggiabile della sofferenza per l'attuazione del disegno della salvezza*, IGP IV, 1, s. 1211–1212.

58. *Wasze cierpienia nie są daremne* (Słowa Papieża do chorych, zgromadzonych w Lourdes, 22 VII), ORpol. 2(1981) nr 7, s. 11; toż: *Le vostre sofferenze accrescono la carità che anima la Chiesa*, IGP IV, 2, s. 46–47.

59. *Teraz mogę powrócić do domu* (Pożegnanie w klinice Gemellego, 14 VIII), w: *Cierpienie...*, s. 148–149; toż: *La sofferenza alimenta la grazia della redenzione*, IGP IV, 2, s. 80–82.

60. *Żeby wszyscy mogli żyć bardziej po ludzku* (Oreędzie do dyrektora generalnego UNESCO, 8 IX), ORpol. 2(1981) nr 9, s. 10; toż: *Nella giornata dell'alfa-*

betizzazione. *L'appello per realizzare un nuovo ordine internazionale*, IGP IV, 2, s. 138–139.

61. *Pielgrzymka inwalidów z diecezji Werona w Castel Gandolfo* (Do pielgrzymów niepełnosprawnych, 17 IX), ORpol. 2(1981) nr 9, s. 10; toż: *Incessante impegno della Chiesa a tutela dei diritti degli handicappati*, IGP IV, 2, s. 277–279.

62. *Inwalidzi szwajcarscy na Mszy św. u Papieża* (29 IX), ORpol. 2(1981) nr 9, s. 10; toż: *Celebrazione eucaristica per un gruppo di invalidi svizzeri*, IGP IV, 2, s. 314–315.

63. *Doświadczyłem wielkiej łaski: cierpieniem i zagrożeniem życia mogłem dać świadectwo* (Audiencja generalna, 14 X), ORpol. 2(1981) nr 10, s. 5; toż: *L'evento di maggio: grande prova divina*, IGP IV, 2, s. 409–418.

64. *Zaproszenie zostało przyjęte przez ubogich* (Castel Gandolfo, 11 X), ORpol. 2(1981) nr 10, s. 15; toż: *Riscoprire nella comunione col Signore il senso delle ricchezze spirituali*, IGP IV, 2, s. 389–392.

65. *Zjawisko emigracji* (Anioł Pański, 15 XI), AP 2, s. 13–15; toż: *Corresponsabilità e condivisione dei cristiani per i problemi che angustiano gli emigranti*, IGP IV, 2, s. 643–646.

1982

66. *Pochylmy głowy przed ludźmi starymi* (Anioł Pański, 3 I), AP 2, s. 39–40; toż: *Insostituibile ruolo degli anziani nella famiglia e nella società*, IGP V, 1, s. 18–21.

67. *Anche per noi deve realmente verificarsi il contenuto dell'espressione: „Ad Iesum per Mariam”* [Także w nas winno się sprawdzić to, co wyrażają słowa: „Przez Maryję do Jezusa”] (Homilia podczas Mszy św. dla chorych, 11 II), IGP V, 1, s. 348–352.

68. *Chrześcijański sens cierpienia i starości* (Wizyta w szpitalu św. Karola Boromeusza, Onitsha, Nigeria, 13 II), w: *Cierpienie...*, s. 173–176; toż: *Il significato cristiano della sofferenza e della vecchiaia*, IGP V, 1, s. 395–400.

69. *Umanizzate la medicina amando i malati* [Czyńcie medycynę bardziej ludzką, kochając chorych] (Do uczestników zjazdu lekarzy, 25 II), IGP V, 1, s. 696–699.

70. *La sofferenza rende l'uomo più partecipe del mistero della Croce di Cristo* [Cierpienie czyni człowieka pełniejszym uczestnikiem tajemnicy Krzyża Chrystusowego] (Do członków Stowarzyszenia OFTAL, służącego pomocą chorym, udającym się do Lourdes, 27 III), IGP V, 1, s. 1017–1019.

71. *Trasformate la vostra «passione» in un atto di amore redentore* [Przemieńcie waszą «mękę» w akt odkupieńczej miłości] (Podczas wizyty w Instytucie „Don Guanella” dla niepełnosprawnych, 28 III), IGP V, 1, s. 1031–1035.

72. *La grandezza di una civiltà si misura dall'attenzione alle persone anziane* [Stopień cywilizacji określa się poprzez szacunek wobec osób starszych] (Podczas audiencji prywatnej dla włoskiego Ruchu Emerytów i Ludzi Starszych, 21 V), IGP V, 2, s. 1793–1795.

73. *Cierpienie jest zaproszeniem* (Podczas udzielania sakramentu chorych, Southwark, Anglia, 28 V), ORpol. 3(1982) nr 6, s. 9.10; toż: *Nessuno stato ha il*

diritto di opporsi ai valori morali, radicati nella natura stessa dell'uomo, IGP V, 2, s. 1906–1912.

74. *Nell'assistenza agli handicappati offrite un segno di comunione* [W służeniu niepełnosprawnym dawajcie im znak wspólnoty] (Podczas wizyty w szpitalu St. Joseph w Edynburgu, Szkocja, 1 VI), IGP V, 2, s. 2044–2049.

75. *La «piaga» dei rifugiati: una vergogna per la nostra epoca* [«Plaga» uciekinierów wstydem dla naszej epoki] (Do Wysokiego Komisarza ONZ do spraw uciekinierów, 26 VI), IGP V, 2, s. 2398–2401.

76. *750 milionów ludzi na świecie cierpi głód!* (Anioł Pański, 25 VII), w: *Cierpienie...*, s.180–182; toż: *Prevalgano i programmi dello sviluppo e dell'alimentazione su quelli dell'odio e degli armamenti*, IGP V, 3, s. 118–121.

77. *Ai giovani del «Quatro Mondo»* [Do młodzieży organizacji «Czwarty Świat»], IGP V, 3, s. 122.

78. *„Questa sera ho incontrato Cristo in ciascuno di voi”* [„Tego wieczoru w każdym z Was spotkałem Chrystusa] (Audiencja prywatna dla emigrantów Trzeciego Świata mieszkających w Rzymie, Castel Gandolfo, 13 VIII), IGP V, 3, s. 216–218.

79. *La mia forza è la Croce di Cristo presente nelle vostre sofferenze* [Siłą moją jest Krzyż Chrystusa obecny w Waszych cierpieniach] (Do chorych, Rimini, Włochy, 29 VIII), IGP V, 3, s. 337–338.

80. *Condividete con Cristo il peso della Croce* [Wraz z Chrystusem dźwigajcie ciężar Krzyża] (Wizyta w szpitalu, Brescia, Włochy 26 IX), IGP V, 3, s. 574–575.

81. *W Krzyżu Chrystusa jest sens waszego cierpienia* (Do chorych, Saragossa, Hiszpania, 6 XI), w: *Jan Paweł II w Portugalii, Hiszpanii i Lourdes*, Warszawa 1986, s. 337–338; toż: *Nella Croce di Cristo è il senso della vostra sofferenza*, IGP V, 3, s. 1184–1186.

82. *Twórcza rola ludzi starszych w Kościele i społeczeństwie* (8 XI), w: *Jan Paweł II w Portugalii, Hiszpanii i Lourdes*, Warszawa 1986, s. 359–361; toż: *Il ruolo creativo degli anziani nella Chiesa e nella società*, IGP V, 3, s. 1213–1215.

83. *L'anziano sia polo di orientamento per le nuove generazioni* [Człowiek stary niech będzie punktem odniesienia dla nowych pokoleń] (Audiencja prywatna dla ludzi starszych, 20 XII), IGP V, 3, s. 1653–1656.

1983

84. *La guarigione dei lebbrosi: segno messianico del Regno di Dio* [Oczyszczenie trędowatych znakiem mesjańskim Królestwa Bożego] (Audiencja prywatna dla członków włoskiego stowarzyszenia „Amici di Raoul Follereau”, 29 I), IGP VI, 1, s. 271–272.

85. *Pocieszanie bez złudzeń* (W 80 rocznicę założenia Włoskiej Unii Przewożenia Chorych do Lourdes i Sanktuariów Italii, 11 II), ORpol 4(1983) nr 2, s. 18–19; toż: *Lo sconvolgente valore del messaggio Cristiano da significato a tutte le nostre sofferenze*, IGP VI, 1, s. 392–396.

86. *W szpitalu dziecięcym* (San José, Kostaryka, 3 III), ORpol. 4(1983) nr 3, s. 22; toż: *Con le vostre sofferenze siate uniti al dolore redentivo di Cristo*, IGP VI, 1, s. 535–536.

87. *Kościół was nie opuści* (Przemówienie podczas spotkania z Campesinos, Panama, 5 III), w: *Jan Paweł II w Ameryce Środkowej*, Warszawa 1987, s. 88–92; toż: *La Chiesa è solidale con la giusta e nobile causa della vostra dignità di uomini e di figli di Dio*, IGP VI, 1, s. 585–590.
88. *Valore i significato della sofferenza nel disegno provvidente di Dio* [Wartość i znaczenie cierpienia w planie Bożej Opatrzności] (Wizyta w szpitalu „Cristo Re”, Rzym, 10 IV), IGP VI, 1, s. 924–927.
89. *Gli infermi, immagine di Cristo sofferente* [Chorzy obrazem cierpiącego Chrystusa] (Wizyta w poliklinice w Mediolanie, 22 V), IGP VI, 1, s. 1343–1344.
90. *Cierpienie stawia was w sercu Odkupienia* (Uroczystość Jubileuszu Odkupienia dla chorych, 5 VI), ORpol. 4(1983) nr 5–6, s. 32; toż: *La vocazione alla sofferenza: salvezza per tutta l'umanità*, IGP VI, 1, s. 1449–1452.
91. *Spotkanie z chorymi z całej diecezji* (Katedra, Częstochowa, 18 VI), w: *Cierpienie...*, s. 188–190.
92. *Przemówienie w katedrze Chrystusa Króla* (Katowice, 20 VI), w: *Cierpienie...*, s. 190–191.
93. *Proszę za tymi, którzy cierpią i za tymi, którzy zadają cierpienie* (Apel Jasnogórski, 19 VI), ORpol. 4(1983) numer nadzwyczajny, s. 27.
94. *Cierpienie świadomie przyjęte z wiarą i ofiarowane czyni nas współpracownikami Chrystusa* (Przemówienie do chorych, Lourdes 15 VIII), ORpol. 4(1983) nr 7–8, s. 11; toż: *La sofferenza cosciente accettata con fede e offerta ci rende cooperatori di Cristo*, IGP VI, 2, s. 240–243.
95. *La sofferenza vi fa partecipi dell'opera di redenzione di Cristo* [Cierpienie czyni nas uczestnikami odkupieńczego dzieła Chrystusa] (Wezwanie do chorych, Palestrina, Włochy, 18 VIII), IGP VI, 2, s. 273.
96. *Guardate alla vostra sofferenza alla luce della fede cristiana* [Patrzcie na wasze cierpienie w świetle wiary chrześcijańskiej] (Do niepełnosprawnej młodzieży, Anzio, Włochy, 3 IX), IGP VI, 2, s. 355–357.
97. *Messaggio all'UNESCO per la Giornata dell'Alfabetizzazione* [Orędzie skierowane do UNESCO z okazji Światowego Dnia Walki z Analfabetyzmem] (7 IX), IGP VI, 2, s. 408–410.
98. *Także i wy nas obdarzacie* (Przemówienie do chorych, niepełnosprawnych, starców, Wiedeń 11 IX), ORpol. 4(1983) nr 9, s. 10; toż: *La croce di chi soffre è parte della Croce di Cristo*, IGP VI, 2, s. 467–471.
99. *Azione concentrata tra le nazioni per sconfinare la fame nel mondo* [Chodzi o działanie skupiające różne narody celem przezwyciężenia głodu na świecie] (Do uczestników Międzynarodowego Sympozjum nt. *Nauka i technika przeciw zjawisku głodu na świecie*, Rzym, 7 X), IGP VI, 2, s. 717–719.
100. *Equilibrare la distribuzione dei beni e favorire l'autosviluppo dei popoli* [Wyrównać rozdzielanie dóbr i sprzyjać autorozwojowi narodów] (Orędzie na Światowy Dzień Wyżywienia), IGP VI, 2, s. 755–758.
101. *L'opera dell'missionario è una «battaglia» motivata dall'amore verso chi è progioniero dell'errore* [Dzieło misyjne stanowi podjętą z miłości «batalię» na rzecz tych, którzy są w niewoli błędu] (Homilia z okazji Światowego Dnia Misyjnego, 23 X), IGP VI, 2, s. 847–852.

102. *Il Santo Padre invita i carcerati a rinascere ad un senso più vivo della propria dignità di persona* [Ojciec św. wzywa więźniów do odnowienia w sobie poczucia godności własnej osoby] (Wizyta w więzieniu Rebibbia, Włochy, 27 XII), IGP VI, 2, s. 1446–1452.

103. *Postať mnie, abym uwięzionym przepowiadał wolność* (Wizyta w więzieniu Rebibbia, 27 XII), ORpol. 4(1983) nr 12, s. 1.8; toż: «*Oggi ho potuto incontrare il mio attentatore e ripetere il mio perdono*», IGP VI, 2, s. 1453–1456.

1984

104. *Catastrofe nucleare e piaga della fame si affacciano agghiaccianti all'orizzonte del mondo. In Maria, Madre di Cristo, la nostra speranza di pace* [Katastrofa atomowa i plaga głodu przerażają świat. W Maryi, Matce Chrystusa, nasza nadzieja na pokój] (Orędzie na Światowy Dzień Pokoju, 1 I), IGP VII, 1, s. 3–8.

105. *Esortazione a rafforzare la famiglia per combattere la droga* (Do członków Komitetu Kontroli Narkotycznej Parlamentu USA, 19 I) [Zachęta do umocnienia rodziny aby w ten sposób zwalczać narkomanię], IGP VII, 1, s. 114–116.

106. *W służbie tajemnicy zbawienia* (Anioł Pański, 29 I), AP 2, s. 280–281; toż: *Esortazione a potenziare l'assistenza ai lebbrosi*, IGP VII, 1, s. 188–190.

107. List apostolski «*Salvifici doloris*» Ojca Świętego Jana Pawła II *O chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia*, Watykan, [1984], ss.71; toż: Epistula apostolica *Salvifici doloris* [11 II 1984], IGP VII, 1, s. 279–359.

108. «*Offrite le vostre sofferenze per la conversione del mondo*» [Ofiarujcie swe cierpienia za nawrócenie świata] (Podczas Mszy św. dla chorych, Rzym, 11 II), IGP VII, 1, s. 364–368.

109. *Accanto agli ammalati si costruisce la civiltà dell'amore* [Wokół chorych powstaje cywilizacja miłości] (Do wspólnoty „Arche”, Rzym 16 II), IGP VII, 1, s. 408–410.

110. *Il valore redentivo del dolore ricordato a malati tedeschi* [Odkupieńcza wartość cierpienia wspomniana na spotkaniu z chorymi z RFN] (17 II), IGP VII, 1, s. 413–415.

111. *Il documento con il quale viene istituito il nuovo organismo «Fondation Jean-Paul II pour le Sahel»* [Dokument powołujący do istnienia «Fundację Jana Pawła II na rzecz Sahelu»] (22 II), IGP VII, 1, s. 467–468.

112. *L'esperienza del soffrire ci illumina sul valore redentivo della sofferenza* [Doświadczenie cierpienia odsłania nam swą odkupieńczą wartość] (Do chorych z diecezji Vercelli, Rzym, 25 II), IGP VII, 1, s. 496–498.

113. *Dziewica cichej ofiary* (Anioł Pański, 11 III), AP 2, s. 293–294; toż: *Solidarietà con i popoli africani colpiti dalla siccità*, IGP VII, 1, s. 678–680.

114. «*È un dovere eliminare il razzismo dalla nostra epoca*» [Jest rzeczą konieczną wyeliminować z naszej epoki zjawisko rasizmu] (Odezwa na Międzynarodowy Dzień Walki z Rasizmem, 21 III), IGP VII, 1, s. 729.

115. *Il valore della sofferenza per riscoprire la grazia dei figli di Dio* [Wartość cierpienia jako pomocy w odkryciu dziecięctwa Bożego] (Do członków ruchu „Foi et Lumière”, 22 III), IGP VII, 1, s. 736–739.

116. *Dal primo istante all'ultimo respiro la vita è il più grande tra i valori* [Od pierwszej chwili aż po ostatnie tchnienie życie stanowi największą wartość] (Do grupy reprezentującej «Uniwersytety trzeciego wieku», 23 III), IGP VII, 1, s. 743–746.

117. *By nikt nie czuł się obco we wspólnym domu* (Uroczystość Roku Jubileuszowego obchodzonego przez ludzi niepełnosprawnych, 31 III), ORpol. 5(1984) nr 4, s. 5. 6; toż: «*L'handicappato è un soggetto con i diritti sacri e inviolabili*», IGP VII, 1, s. 884–889.

118. *Esortazione ai malati a pregare per la famiglia umana* [Zachęta skierowana do chorych, aby modlili się w intencji rodziny ludzkiej] (Do uczestników pielgrzymki zorganizowanej przez „Captain Cheshire any Lady Ryder”, 5 IV), IGP VII, 1, s. 936–938.

119. *Kościół pragnie być z tymi, którzy cierpią* (Spotkanie z chorymi w Port Moresby, Papua-Nowa Gwinea, 8 V), w: *Jan Paweł II na Dalekim Wschodzie*, Warszawa 1988, s. 108–109; toż: *L'assistenza agli infermi fa parte della missione di Cristo*, IGP VII, 1, s. 1316–1318.

120. *La visita ai detenuti nel carcere di Guadalcanal* [Wizyta w więzieniu w Guadalcanal] (Wyspy Salomona, 9 V), IGP VII, 1, s. 1342.

121. *Ufajcie, świat was potrzebuje* (Przemówienie do uchodźców Phanat Nikhom, Tajlandia, 11 V), w: *Jan Paweł II na Dalekim Wschodzie*, Warszawa 1988, s. 140–141; toż: «*Abbate fiducia in voi stessi e speranza nel vostro futuro*», IGP VII, 1, s. 1360–1362.

122. *Vengo a mani vuote ma vi porto la libertà di Cristo* [Przybywam z pustymi rękami, ale niosę Wam wolność Chrystusową] (Spotkanie z więźniami, Viterbo, Włochy, 27 V), IGP VII, 1, s. 1513–1515.

123. *La droga non si vince con la droga: occorre l'impegno serio della società* [Narkomanii nie zwalcza się narkotykami, potrzeba raczej poważnego zaangażowania się społeczeństwa] (Wizyta we wspólnocie młodzieży uzależnionej „San Crispino”, Viterbo, 27 V), IGP VII, 1, s. 1538–1541.

124. *Ricerca scientifica ed informazione per dare speranza ai malati di cancro* [Badania naukowe i wymiana informacji w celu obudzenia nadziei chorych na raka] (Do członków „American Cancer Society”, Rzym, 2 VI), IGP VII, 1, s. 1590–1591.

125. *Misyjna moc cierpienia* (Orędzie na Światowy Dzień Misyjny, 10 VI), ORpol. 5(1984) nr 6, s. 3; toż: *Valorizzare la sofferenza come prezioso strumento di evangelizzazione*, IGP VII, 1, s. 1645–1651.

126. *Il dolore è sequela di Cristo e annuncio della risurrezione* [Cierpienie jest formą naśladowania Chrystusa i głoszeniem prawdy zmartwychwstania] (Wizyta w Szpitalu w Einsiedeln, Szwajcaria, 16 VI), IGP VII, 1, s. 1828–1831.

127. «*Nessun cedimento davanti al male della droga*» [«Żadnych ustępstw przed złem, jakim jest narkomania»] (Audiencja prywatna dla członków światowego kongresu towarzystw terapeutycznych, 7 IX), IGP VII, 2, s. 345–352.

128. «*Preziosi agli occhi del Signore occupate un posto d'onore nella Chiesa*» [«Drodzy w oczach Pana, zajmujecie uprzywilejowane miejsce w Kościele»] (Do chorych i starców, Huronia, Kanada, 15 IX), IGP VII, 2, s. 541–543.

129. *Kościół chce być nadal obecny we wszystkim, co dotyczy człowieka ubo-
giego* (Msza św. o ewangelizację ludów, 11 X, Santo Domingo), ORpol. 5(1984)
nr 11–12, s. 19.20; toż: *Verso il prossimo mezzo millennio vivendo l'opzione prefe-
renziale per i poveri nella fedeltà al vangelo*, IGP VII, 2, s. 876–884.

130. *Aby życie mieli i obficie mieli* (Centrum dla ludzi niepełnosprawnych
„François Charon”, 10 IX), ORpol. 5(1984) nr 9, s. 11; toż: *La vita della persona
handicapata va rispettata fin dal concepimento*, IGP VII, 2, s. 396–403.

131. *Solo accettando, rispettando e proteggendo il dono della vita l'umanità
sfuggirà all'autodistruzione* [Jedynie przyjmując, szanując i strzegąc daru życia
ludzkość zdoła uniknąć samozniszczenia] (Do młodzieży, ludzi starszych i niepeł-
nosprawnych, Vancouver, Kanada, 18 IX), IGP VII, 2, s. 604–612.

132. *Se Gesù è morto per darci la vita, che senso ha l'odio tra fratelli?* [Skoro
Chrystus umarł, aby dać nam życie, to jaki sens może mieć nienawiść między brać-
mi?] (Do więźniów, Reggio di Calabria, Włochy, 7 X), IGP VII, 2, s. 826–828.

133. *Sopportando il dolore testimoniate la vostra docilità al volere di Dio* [Cier-
piąc świadczycie o swoim posłuszeństwie woli Bożej] (Wizyta w szpitalu Villa San
Pietro, 23 XII), IGP VII, 2, s. 1647–1650.

1985

134. *Nella Chiesa come fratelli, nella società con i pieni diritti* [W Kościele jako
bracia, w społeczeństwie z pełnymi prawami] (Do ludności tubylczej, Latacunga,
Ekwador, 31 I), IGP VIII, 1, s. 296–304.

135. *Il mondo della sofferenza invoca il mondo dell'amore umano* [Świat cier-
pienia przywołuje świat ludzkiej miłości] (Do chorych i starców, Callao, Peru, 4
II), IGP VIII, 1, s. 400–405.

136. *Scelta preferenziale per i poveri basata sulla parola rivelata da Dio* [Wy-
bór na rzecz ubogich oparty na objawionym słowie Bożym] (Homilia podczas Li-
turgii Słowa, Piura, Peru, 4 II), IGP VIII, 1, s. 406–415.

137. *Solidarność z cierpiącymi* (Spotkanie z biednymi w Villa el Salvador,
Lima, Peru, 5 II), ORpol. 6(1985) nr 3, s. 26–27; toż: *L'impegno a favore
dell'uomo concreto*, IGP VIII, 1, s. 424–430.

138. *La Beata Vergine di Lourdes santifichi il vostro dolore* [Niech Błogosła-
wiona Dziewica z Lourdes uświęci wasze cierpienie] (Do chorych, Rzym, 11 II),
IGP VIII, 1, s. 477–480.

139. *L'amore autentico non è possibile se non attraverso il dolore* [Autentyczna
miłość jest możliwa do osiągnięcia jedynie poprzez cierpienie] (Wizyta w Centrum
Traumatologiczno-Ortopedycznym w Rzymie, 23 III), IGP VIII, 1, s. 701–705.

140. *Bądźcie świadkami nadziei* (Homilia do chorych w Houtrusthal w Hadze,
13 V), w: *Jan Paweł II w krajach Beneluksu i w Liechtensteinie*, Warszawa 1987,
s. 91–95; toż: *Dovete sempre testimoniare il valore vero di ogni vita*, IGP VIII, 1,
s. 1303–1309.

141. *Oto Matka wasza* (Spotkanie z chorymi i osobami starszymi, Luksem-
burg, 15 V), ORpol. 6(1985) numer specjalny s. 20–21; toż: *Portate il tesoro della
redenzione nel mondo minacciato dal peccato*, IGP VIII, 1, s. 1366–1371.

142. *Oreǳie do więźniów belgijskich* (Bruksela, 16 V), w: *Jan Paweł II w krajach Beneluksu i w Liechtensteinie*, Warszawa 1987, s. 226–228; toż: «*Fratelli, amici, vi auguro la speranza di Gesù Cristo*», IGP VIII, 1, s. 1419–1422.

143. *Jezus jest w tym więzieniu, bowiem jest On po stronie człowieka* (Homilia podczas Mszy św. w kobiecym więzieniu „Giudecca”, 17 VI), ORpol. 6(1985) nr 6–7, s. 21; toż: *Cristo è qui, in questo carcere perché crediate nell'amore di Dio*, IGP VIII, 1, s. 1886–1891.

144. *Cierpienie odkupione* (Homilia podczas Mszy św. dla chorych, 21 V, Banneux), ORpol. 6(1985) numer specjalny, s. 42–43; toż: *Gesù Cristo conduce alla beatitudine gli infermi che nella sofferenza cooperano alla Redenzione*, IGP VIII, 1, s. 1606.

145. *W cierpieniu spotykamy się z tajemnicą śmierci i zmartwychwstania Chrystusa* (Do chorych, Vaduz, Liechtenstein, 8 IX), w: *Jan Paweł II w krajach Beneluksu i w Liechtensteinie*, Warszawa 1987, s. 396–400; toż: *Sappiate trasformare tutte le vostre sofferenze in fonte di forza e di fiducia per vivere la fede*, IGP VIII, 2, s. 624–629.

1986

146. *Niech wreszcie dojdą do głosu ci, którzy nie mają głosu* (Homilia w Brigade Parade Grounds Park, Indie, 4 II), ORpol. 7(1986) nr 2, s. 7.8; toż: *La voce dei poveri è la voce di Cristo: lasciate parlare L'India*, IGP IX, 1, s. 312–318.

147. *Projekt – człowiek* (Inauguracja ośrodka terapeutycznego dla narkomanów, Rzym 21 VI), ORpol. 7(1986) nr 6, s. 1.4; toż: *La tossicodipendenza è una malattia dello spirito. Per vincerla occorre cambiare la qualità della vita*, IGP IX, 1, s. 1888–1893.

148. *Bądźcie świadkami życia i stróżami nadziei* (Inauguracja Mistrzostw Sportowych Włoch Osób Niepełnosprawnych, 8 VI), ORpol. 7(1986) nr 6, s. 11; toż: *Fatevi umili ma forti testimoni della vita dovunque essa è in pericolo, disprezzata, non accolta*, IGP IX, 1, s. 1791–1796.

149. *Zaprościć ułomnych, chorych i niewidomych* (Homilia, Angani, 31 VIII), ORpol. 7(1986) nr 8, s. 24; toż: *La vera saggezza è solo l'umiltà di fronte a Dio che è il Signore e il Padre umili*, IGP IX, 2, s. 510–516.

150. *Ubodzy, idźcie do ubogich, aby Chrystus został poznany i przyjęty* (Przemówienie do Członków Instytutu Prado, Lyon, 7 X), ORpol. 7(1986) nr 11, s. 30; toż: *Sacerdoti poveri e catechisti validi per mostrare ovunque Gesù Cristo*, IGP IX, 2, s. 960–964.

1987

151. *Biedni ludzie nie mogą dłużej czekać* (Przemówienie do przedstawicieli Komisji Gospodarczej ONZ dla Ameryki Łacińskiej, 3 IV), ORpol. 8(1987) nr 4, s. 23. 24; toż: *Costruire un'economia della solidarietà: i poveri non possono più attendere!*, IGP X, 1, s. 1010–1017.

152. *Żeby być przy człowieku cierpiącym* (Spotkanie z chorymi, Gdańsk, 12 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 4–5; toż: IGP X, 2, s. 2159–2165.

-
153. *Wszyscy jesteśmy ludźmi, którzy czekają na zmartwychwstanie* (Spotkanie z chorymi, Münster, 1 V), ORpol. 8(1987) nr 7, s. 25; toż: *Prendo silenziosamente la vostra mano in segno di condivisione e conforto*, IGP X, 2, s. 1514–1515.
154. *Papieskie Orędzie na Światowy Dzień Emigracji* (5 VIII), ORpol. 8(1987) nr 9–10, s. 1.3; toż: *Le sofferenze, le umiliazioni e le povertà dei migranti chiamano in causa tutta la Chiesa ma in primo luogo i laici*, IGP X, 3, s. 173–180.